

Dr. K. Spronk

Rechters

KOK

TRANSCRIPTIE

Hebreeuwse woorden worden in een vereenvoudigde transcriptie weergegeven:

Medeklinkers:

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ך ת
' *v b g d h w z ch th j kh k l m n s ' f p ts q r s' sj t*

Klinkers:

patach *a*, qāmèts *ā*, s'gōl *è*, tsērē *ē*, sjūrèq *ū*, qibbūts *u*, qāmèts chāthūf *o*, chōlèm *ō* en chīrèq *ī*.

Andere schrifttekens:

sj'wā mobile *é*, chātēf patach *á*, chātēf s'gōl *é*, chātēf qāmèts *ó*, patach furtivum *a*, en *h* met mappīq *h*.

Een dāgēs*j* forte wordt aangegeven door verdubbeling van de desbetreffende medeklinker.

Met uitzondering van de 'ālēf worden matres lectionis niet weergegeven. Maqqēf en dāgēs*j* forte conjunctivum worden verwaarloosd.

© 2017 Uitgeverij Kok
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.kok.nl
Omslag Twin Design
Vormgeving Stampwerk

ISBN 978 90 435 2895 5
e-book 978 90 435 2896 2
NUR 700

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Naam en plaats in de Hebreeuwse Bijbel

De naam van het boek, *sjof'thim* – ‘rechters’, is ontleend aan de manier waarop de hoofdrolspelers worden aangeduid: ‘JHWH deed rechters opstaan die hen bevrijdden uit de hand van hun plundersaars’ (2:16). Als werkwoord wordt het in de Hebreeuwse Bijbel doorgaans gebruikt in de zin zoals ook wij dat in onze taal kennen, namelijk in juridische zin als ‘rechtspreken’. In het boek Rechters gebeurt dat in het geval van Debora, zoals afgeleid kan worden uit 4:5b: ‘Tot haar gingen de Israëlieten op om recht’. In alle andere gevallen heeft het werkwoord in dit boek echter meer de betekenis van leiding geven. Men kan ervoor kiezen om met de Statenvertaling de woorden dan weer te geven met ‘richter’ en ‘richten’. Daartegen pleit dat op andere plaatsen in de Hebreeuwse Bijbel doorgaans weer wel voor de vertaling ‘rechter’ en ‘rechtspreken’ wordt gekozen. Daarom volgen we hier de in de meeste moderne vertalingen gebruikte weergave van het zelfstandig naamwoord met ‘rechter’, zoals ook in Duits (Richter), Engels (judge) en Frans (juge). Inmiddels gebeurt dat ook in de meeste Nederlandse Bijbelvertalingen. Bij het werkwoord houden we voor alle duidelijkheid echter wel vast aan het traditionele ‘richten’.

Dit boek heeft dezelfde naam ook in de Septuaginta (*kritai*) en in de Vulgaat (*liber iudicum*). Of het boek in zijn oorspronkelijke Hebreeuwse vorm ook zo genoemd werd is niet zeker. De oudste verwijzing naar een boek met (ongeveer) die naam vinden we bij Philo van Alexandrië (1e eeuw van onze jaartelling). In een allegorie over Gideon in zijn geschrift *Over de verwarring der talen* (par. 128) verwijst hij naar ‘het boek van de besluiten/rechtzaken’ (*biblos tōn krimatōn*). Pas vanaf de derde eeuw (Origines) en later ook in de Talmoed vinden we de ons bekende naam.

Overigens is het goed om te bedenken dat ook Eli en Samuël rechters genoemd worden in de zin van leidlieden (1 Sam. 4:18; 7:15). Dat gebeurt in verhalen die hetzelfde patroon vertonen

als die in het boek Rechters. Het is het verhaal van vervreemding van JHWH, van de nederlaag tegen de vijanden (Filistijnen) door toedoen van God en vervolgens van de bevrijding dankzij de godvruchtige leiding door Samuël. Het eindigt in 1 Sam. 7:15 met een verwijzing naar Samuël als rechter, vergelijkbaar met de manier waarop dat steeds in het voorafgaande boek gebeurde (in de Hebreeuwse canon volgen de boeken van Samuël direct na dat van Rechters). De in het boek Rechters begonnen cyclus loopt dus door over de boekgrens heen. Het is in dit kader ook van belang dat de laatste vijf hoofdstukken van het boek Rechters vooruit lijken te grijpen op personen en gebeurtenissen in de volgende boeken. Dat ziet men vooral aan de plaatsen genoemd in het verhaal van het centrale hoofdstuk 19: Rama, Gibeon, Betlehem en Jebus/Jeruzalem. Deze plaatsen zijn namelijk geassocieerd met respectievelijk Samuël, Saul en David. De daaraan voorafgaande hoofdstukken 17 en 18 over het heiligdom in Dan preluderen op de afgoderij van Jerobeam te Dan en Betel. De twee laatste hoofdstukken over de strijd tussen de stammen zijn een voorafschaduw van de scheuring van het rijk.

Aan de andere kant is het boek Rechters nauw verbonden met het voorafgaande boek Jozua. Dat gebeurt niet alleen door de vermelding van de dood van Jozua in 1:1 en 2:8, maar ook door een aantal herhalingen van berichten zoals we die al kenden uit het boek Jozua over al dan niet geslaagde veroveringen van delen van het land. Zo is het boek Rechters dus een onderdeel van een doorlopend verhaal. Dat roept vragen op over de afgrenzing van het boek. Is het wel verstandig om het te lezen als een zelfstandig geheel? Is dit boek wellicht het resultaat van een ingreep ingegeven door praktische overwegingen, namelijk om te kunnen werken met handzame boekrollen? De duidelijke verbindingen met zowel het voorafgaande als met de volgende boeken kunnen ook anders worden uitgelegd. Het is goed denkbaar dat het boek Rechters in zijn huidige vorm is opgezet als een verbinding tussen de al bestaande boeken Jozua en Samuël. In de paragraaf over het ontstaan van het boek Rechters komen we hier nog op terug.

Binnen het geheel van de Hebreeuwse Bijbel wordt het boek

Rechters gerekend tot de Vroege Profeten, de boeken Jozua, Rechters, Samuël en Koningen. De aanduiding 'vroeg' kan aanleiding geven tot misverstand. De rabbijnen gebruikten de term 'vroeg profeten' oorspronkelijk anders, namelijk om het verschil aan te geven tussen de profeten vóór en de profeten na de Babylonische ballingschap. De tegenwoordig meer gebruikelijke aanduiding als de verzameling van de boeken Jozua tot en met Koningen stamt van de uitgeverfamilie Soncino die haar ca. 1500 introduceerde ter onderscheiding tussen deze oudere, verhalende boeken en de meer poëtische teksten van Jesaja en de Bijbelboeken daarna. Het profetische van de Vroege Profeten zit hem in de eerste plaats in het feit dat ze worden toegeschreven aan profeten. Volgens Talmoed Baba Batra 14b-15a was Samuël de schrijver van Rechters, de boeken Samuël en Ruth. Jozua zou het naar hem genoemde boek zelf hebben geschreven. Net als Mozes werd Jozua in de latere traditie als profeet aangeduid (zie Sirach 46:1). Behalve dat ze door profeten waren geschreven bevatten de Vroege Profeten verhalen over profeten. De aanduiding van het boek Rechters als onderdeel van de Profeten zegt ook wel iets over de inhoud. Het duidt op een profetische kijk op de gebeurtenissen. Vaak stelt dat de manier hoe de leiders van het volk zich opstellen onder kritiek. Een profeet is daarbij in de eerste plaats iemand die zich ten dienste stelt van God, bij een rechter is dat niet altijd een uitgemaakte zaak. Over Debora en Samuël lezen we dat ze zowel rechter als profeet zijn. In de andere verhalen zijn deze functies over verschillende personen verdeeld en is er vaak sprake van spanning tussen deze personen.

De opbouw van het boek

Er is een duidelijke driedeling zichtbaar. Centraal staat het grootste deel met de beschrijving van dertien leidslieden in 3:7-16:31. Dit wordt ingeleid door een historische inleiding in 1:1-2:5 samen met een algemene tekst over de rechters in 2:6-3:6. Het boek wordt afgesloten met een aantal verhalen met als refrein 'er was geen koning in die dagen' in 17:1-21:25.

De verhalen in het middendeel bevatten een aantal terugkerende elementen: een leidsman/vrouw die als ‘rechter’ en/of als ‘bevrijder’ (*mōsjī‘a*) wordt aangeduid, de stam waartoe hij/zij behoort, de vijand, de jaren van onderdrukking en daarna de jaren van rust na de bevrijding of het aantal jaren van de regering door de desbetreffende rechter.

3:7-11	Otniël	rechter/ bevrijder uit Juda	Kusan Risataïm uit Aram Naharaïm	8 jaar onderdrukking	40 jaar rust
3:12-30	Ehud	bevrijder uit Benjamin	Eglon uit Moab en Ammon/ Amalek	18 jaar onderdrukking	80 jaar rust
3:31	Samgar	bevrijder	Filistijnen		
4:1-5:31	Debora en Barak	rechters uit Efraïm en Naftali	Jabin/Sisera uit Kanaän	20 jaar onderdrukking	40 jaar rust
6:1-8:32	Gideon	bevrijder uit Manasse	Oreb/Zeeb/ Zeba uit Midjan/ Amalek	7 jaar onderdrukking	40 jaar rust
8:33-9:57	Abimelech	‘koning’ in Sichem/ Manasse	na een burgeroorlog		3 jaar regering
10:1-2	Tola	rechter/ bevrijder uit Issaschar			23 jaar regering
10:3-5	Jaïr	rechter uit Gilead			22 jaar regering
11:1-12:7	Jefta	rechter uit Gilead	Ammonieten	18 jaar onderdrukking	6 jaar regering
12:8-10	Ibzan	rechter uit Betlehem			7 jaar regering
12:11-12	Elon	rechter uit Zebulon			10 jaar regering
12:13-15	Abdon	rechter uit Efraïm			8 jaar regering
13:1-16:31	Simson	rechter/ bevrijder uit Dan	Filistijnen	40 jaar onderdrukking	20 jaar regering

De opeenvolgende verhalen zijn vaak aan elkaar gekoppeld zijn. Zo is de eerste rechter, Otniël (3:5-12), al geïntroduceerd in 1:12-13. Van hem wordt gezegd: 'JHWH liet een bevrijder opstaan' (3:9) als eerste voorbeeld van wat was aangekondigd in 2:16. Diezelfde uitdrukking wordt weer gebruikt voor de tweede in de rij: Ehud (3:15) en daarna niet meer. De derde rechter, Samgar (3:31), komt weer terug in het lied van Debora en Barak (5:6). Net als Barak aarzelt Gideon bij zijn roeping tot bevrijder van Israël (4:8 en 6:12-17). De verontwaardiging van de Efraïmieten tegenover Gideon (8:1) steekt de kop weer op bij Jefta (12:1). De dertig zonen en dertig dochters van Ibsan (12:8) en veertig zonen en dertig kleinzonen van Abdon (12:40) vormen een opmerkelijke, contrasterende brug tussen het verhaal van Jefta die zijn enige kind opofferde en het verhaal van de aanvankelijke kinderloze Manoach en zijn vrouw. Op zijn beurt is het verhaal van Simson weer verbonden met dat van Micha en zijn moeder door de vermelding van elfhonderd sjekel zilver. Dat was het loon voor Delila (16:5) en ook het bedrag dat Micha van zijn moeder had gestolen (17:2). Via de hoofdpersoon, een Leviet, het vele malen genoemde Betlehem en de herhaling van de uitdrukking 'geen gebrek aan wat dan ook' (18:10 en 19:19) zijn ook de hoofdstukken 17-18 en 19-21 met elkaar verbonden. Uiteindelijk sluit dan het slot van het boek weer aan bij het begin door de herhaling van de vooraanstaande plaats van Juda. In 20:18 vragen de Israëlieten: 'Wie van ons zal het eerst tegen Benjamin optrekken?' JHWH antwoordt: Juda. Precies diezelfde vraag was gesteld in 1:1, maar dan in de strijd tegen de Kanaänieten. Ook toen gaf JHWH aan dat Juda de eerste moet zijn. Wat het begin en het eind ook met elkaar verbindt is dat er sprake is van het gehele volk, dat massaal begint te wenen (2:4; 20:23, 26; 21:2), van de ban (1:17; 21:11) en van het 'in het vuur zenden van steden' (1:8 en 20:48).

Zo vormen de verhalen in het boek Rechters dus als het ware een aaneengesloten ring. Dat sluit goed aan bij wat in hoofdstuk 2 gezegd wordt over de geschiedenis die zich maar blijft herhalen. Daarnaast valt dan nog op dat binnen die cirkel er ook parallellen

zijn tussen een aantal verhalen, bijvoorbeeld in die over Otniël en Simson: tegenover het ideale huwelijk van Otniël (1:12-15) staat het door zijn ouders niet gewenste en vervolgens ook mislukte huwelijk van Simson. De verhalen over Ehud en Debora/Barak/Jaël hebben met elkaar gemeen dat uitgebreid verteld wordt over de bijzondere manier waarop de aanvoerder van de tegenstanders wordt vermoord. Het verhaal over Ehud kan ook vergeleken worden met dat over Jefta: in beide is er sprake van achttien jaar onderdrukking (3:14; 10:8) en van onderhandelingen met de koning van de tegenpartij (3:19; 11:12). Tussen de verhalen over Debora en Abimelech is er een parallel in de oneervolle dood van Sisera en Abimelech. De dood door toedoen van een vrouw die gebruik maakt van huishoudelijk gereedschap treft eerst Sisera (4:21) en later Abimelech (9:53). Wat ook opvalt, is dat aan beide verhalen een literair afwijkend deel is toegevoegd: het lied van Debora en de fabel van Jotam. Wat bij beide ontbreekt is de ene rechter die verantwoordelijk is voor de bevrijding van zijn volk. Op verschillende manieren nemen de verhalen over Gideon een centrale plaats in binnen het boek. Let men op de parallellen dan valt op dat de verschijning van de bode van JHWH aan Gideon (6:11-24) herinnert aan de verschijning van de bode van JHWH aan het volk in Bochim (2:1-5). Aan de andere kant wijst de door Gideon gemaakt efod (8:27) vooruit naar de efod van Micha aan het slot (17:5). Na het verhaal over Gideon wordt het beeld van de rechters/bevrijders minder positief. Na Gideon is er geen sprake meer van periodes van rust. Dat gaat gelijk op met een veel minder nadrukkelijke en actieve aanwezigheid van JHWH. Opmerkelijk is dat dit omgekeerd evenredig is aan de hoeveelheid tekst die aan de rechters/bevrijders wordt besteed. Wanneer we de verzen en de woorden over de ‘grote’ rechters tellen, dan komen tot het volgende overzicht:

Otniël (3:7-11)	5 verzen	108 woorden
Ehud (3:12-30)	19 verzen	417 woorden
Debora/Barak (4:1-5:31)	55 verzen	1023 woorden
Gideon (6:1-8:32)	97 verzen	2371 woorden

Abimelech (8:33-9:57)	60 verzen	1272 woorden
Jefta (10:6-12:7)	60 verzen	1396 woorden
Simson (13:1-16:31)	96 verzen	2291 woorden

Hoe verder je komt in het boek, hoe meer woorden er aan de rechter/bevrijder worden gewijd. Otniël is de eerste en tegelijkertijd ook de beste. Op hem valt niets aan te merken. Na hem worden de verhalen meer gelaagd en is het optreden van de hoofdrolspelers steeds meer dubieus. Gideon is de uitzondering, want zijn verhaal is het langst. Dat zou er mee te maken kunnen hebben dat van hem zowel een positieve als een negatieve kant wordt belicht. Juist op het punt van de omslag komt het onderwerp van het koningschap voor het eerste expliciet ter sprake (8:22-23). Zowel naar vorm als naar inhoud lijken we hier te maken te hebben met de kern van het boek Rechters.

Naast het genoemde vaste patroon waarin de gegevens over de rechters en bevrijders zijn geplaatst is er nog een aantal andere formele kenmerken te onderscheiden die er op wijzen dat er hier niet zomaar lukraak een aantal verhalen en tradities bij elkaar zijn gevoegd. In de opsomming van 3:7-16:31 valt op dat er bij alle verschillen in de slotnotitie over de jaren rust of regering ook een bepaalde lijn is waar te nemen. Van Otniël tot en met Gideon is er sprake van zoveel jaren 'rust', daarna van zoveel jaren 'regering'. In deze tweede deel vinden we niet meer de ronde getallen 80 en 40, maar een oplopende reeks van kleinere getallen: 3 – 6 – 8 – 20.

Wat verder opvalt, is dat de schrijver een voorkeur voor het getal drie en de grote veelvouden daarvan lijkt te hebben. In het vervolg van dit commentaar zal er vele malen op gewezen worden dat een bepaald woord binnen een kleine eenheid drie keer wordt gebruikt of dat een bepaalde gebeurtenis twee maal wordt herhaald. Vaak gaat het ook om aantallen personen, zoals de drie Enakieten die Kaleb versloeg (1:20), de driehonderd man van Gideon, de dertig gezellen op Simsons bruiloft, de driehonderd vossen die Simson ving en de drieduizend Filistijnen die hij uiteindelijk doodde.

Ook lijkt de verteller er geen moeite mee te hebben om zaken te herhalen, zoals de dood van Jozua (1:1 en 2:8), de strijd tegen Sisera (hoofdstukken 4 en 5) en de strijd tegen Benjamin (hoofdstuk 20).

De verteller houdt van woordspel. In het commentaar zullen er vele voorbeelden worden genoemd. Hij speelt bijvoorbeeld graag met de namen, zoals bij Kushan Rishataïm (2:8) en Sisera (4:18). Vanuit geografisch oogpunt valt op dat elke rechter/bevrijder is gekoppeld aan een bepaalde stam. Dit begint bij Otniël en Juda in het midden van het land. Daarna gaat het naar het noorden: via Benjamin (Ehud), Efraïm (Debora), Manasse (Gideon en Abimelech) en Issaschar (Tola), vervolgens naar het oosten, naar Gilead (Jaïr, Jefta), om uiteindelijk weer via Betlehem/Juda (Ibzan), Efraïm (Abdon) en Dan (Simson) in het midden uit te komen. In hoofdstuk 18 gaat het met de stam Dan weer van het westen naar het noorden. In de laatste hoofdstukken komen we via Efraïm weer in Juda en Benjamin terecht.

Het ontstaan van het boek

We weten niet wie het boek *Rechters* geschreven heeft, noch wanneer en waar dat is gebeurd. Binnen de vertelling zijn er enkele verwijzingen naar de tijd van de verteller. In 1:21, 26 en 10:24 wordt opgemerkt dat een bepaalde situatie gelijk gebleven is ‘tot op de huidige dag’, maar daar valt verder weinig uit af te leiden. In 18:30 wordt verwezen naar het eind van het heiligdom in Dan: ‘tot de dag van de ballingschap van het land’. Dat is een verwijzing naar de ondergang van een deel van het noordelijke rijk door toedoen van de Assyriërs in 734. Tenzij men dit als een later toegevoegde opmerking opvat, weerspreekt dit in ieder geval de bovengenoemde rabbijnse traditie die Samuël de auteur van het boek *Rechters* noemt.

Het boek bevat een aantal onnodige herhalingen of zelfs tegenstrijdigheden. Zo wordt zowel in 1:1 als in 2:8 de dood van Jozua gemeld. In 1:8 is sprake van de verovering van Jeruzalem door de Judeeërs, terwijl volgens 1:21 de Benjaminiten de Jebusieten

niet konden verdrijven uit diezelfde stad. In 19:12 wordt eveneens vermeld dat er nog geen Israëlieten wonen in Jeruzalem. Aan het begin en het slot van het boek wordt de indruk gewekt dat de Israëlieten als één geheel optrekken, terwijl in de verhalen over de afzonderlijke rechters het doorgaans om aangelegenheden van afzonderlijke stammen gaat. In de visie op het koningschap zit ook iets tegenstrijdigs. In de laatste vijf hoofdstukken lijkt alle narigheid te worden toegeschreven aan het feit dat er nog geen koning was. Daar staat tegenover dat Gideon tegen het hem aangeboden koningschap kiest met de belijdenis dat JHWH de ware koning is. Dat wordt bevestigd door het bedenkelijke optreden van zijn zoon Abimelech die duidelijk wel koninklijke aspiraties heeft. Ook de fabel van Jotam is kritisch ten aanzien van het koningschap.

Wat ook opvalt, is het verschil in de manier waarop de rechters/bevrijders worden beschreven. Sommigen krijgen heel veel tekst met uiteenlopende verhalen, bij anderen blijft het beperkt tot korte aanduidingen volgens een vast patroon. Dat wekt de indruk dat de schrijver gebruik heeft gemaakt van verschillende bronnen.

Een heel interessant voorbeeld van een mogelijke latere redactionele toevoeging is te vinden in hoofdstuk 6. In de inleiding op de roeping van Gideon vallen vss. 7-10 duidelijk uit de toon. Na de gebruikelijke vermelding van Israëls afgoderij, de straf door JHWH en de daarop dan weer volgende reactie van het volk dat berouwvol om hulp bidt, volgt een bericht over de komst van een boeteprofeet. Dit zou zonder probleem kunnen worden wegge laten, omdat het verhaal in vs. 11 direct aansluit bij vs. 6. Het vermoeden van een latere inlas wordt versterkt door de herhaling van de laatste woorden uit vs. 6 in vs. 7. Het wordt bevestigd door het feit dat juist deze verzen ontbreken in de tekst van Rechters zoals die is aangetroffen onder de Dode Zee-rollen.

Over de periode van de rechters binnen Israëls geschiedenis is buiten dit boek in de Hebreeuwse Bijbel verder weinig bekend. In de afscheidsrede van Samuël wordt er kort naar verwezen (1 Sam. 12:9-11). De daar gegeven samenvatting komt echter maar deels

overeen met wat we in het boek Rechters vinden. En met Bedan wordt er daar een rechter genoemd die niet in het boek Rechters voorkomt. In het historisch overzicht via de geslachtsregisters in 1 Kronieken komen we alleen Otniël tegen (1 Kron. 4:13).

Wat zegt ons dit alles over het ontstaan van het boek Rechters? De sporen van redactie zijn in de moderne Bijbelwetenschap lange tijd verklaard in de lijn van de bronnentheorie van de Pentateuch. Men veronderstelde dat de gebruikte bronnen zoals die van de Jahwist, de Elohist en de Deuteronomist ook teksten over de periode van de rechters bevatten. Heel invloedrijk werd in het midden van de vorige eeuw de theorie van Martin Noth dat het boek Rechters onderdeel was van een Deuteronomistisch geschiedswerk, dat uitgaande van het boek Deuteronomium de geschiedenis van Israël beschreef (en verklaarde) vanaf de verovering van het beloofde land tot en met het moment dat het land verloren ging en zijn bewoners door de Babyloniërs in ballingschap werden afgevoerd. De deuteronomistische schrijver/redactor zou volgens Noth oorspronkelijk de tekst van Rechters 2:6-11, 14-16, 18-19 na Jozua 23 hebben geplaatst, als inleiding op de door hem zelf uit verschillende bronnen samengestelde geschiedenis van de rechters in 3:7-12:15. De tussenliggende hoofdstukken zouden later zijn toegevoegd, eerst Jozua 24 en Rechters 2:1-5 en nog weer later Rechters 1. Het eerste hoofdstuk zou volgens Noth wel voornamelijk ouder materiaal bevatten. Nog weer later zou dan de inleiding aangevuld zijn met Rechters 2:20-3:6. Ook de verhalen over Simson in 13-16 en de hoofdstukken 17-21 schrijft hij toe aan latere redacties. Aanvankelijk zou 1 Samuël 1 direct hebben aangesloten op Rechters 13:1 en zou dus oorspronkelijk niet Simson maar Samuël de rechter zijn geweest die Israël moest bevrijden van de Filistijnen. De theorie van Noth is later nog verrijkt door Wolfgang Richter die het bestaan van een 'Retterbuch' probeerde aan te tonen als een van de bronnen die de Deuteronomist gebruikt zou hebben. In later onderzoek werden steeds nieuwe hypothesen opgesteld over mogelijke redactionele lagen. In zijn commentaar gepubliceerd in 2009 onderscheidt Walter Groß maar liefst tien lagen, vanaf oude heldenverhalen tot en

met een na-exilische auteur die het eerste hoofdstuk en de vijf laatste hoofdstukken zou hebben toegevoegd. Binnen deze historisch-kritische benadering is echter tot op heden allerm minst een consensus waarneembaar. Dat geldt overigens ook voor de ontstaansgeschiedenis van het Deuteronomistische geschiedswerk als geheel. Van de aanvankelijk brede instemming met de theorie van Noth is weinig meer over. Er is een tendens waarneembaar om de ontstaansgeschiedenis meer per boek te beschouwen. Daarbij zie je steeds vaker dat men de laatste redactie vrij laat dateert, in de Perzische of Hellenistische tijd.

Inmiddels zijn er ook veel pogingen ondernomen om aan te tonen dat het boek Rechters in zijn huidige vorm niet het eindproduct is dat allerlei sporen vertoont van een langdurig groeiproces, maar dat het een bewust gecomponeerd samenhangend geheel is. Helaas geldt echter ook hier dat deze analyses tot vaak heel verschillende resultaten leiden, wat hun overtuigingskracht niet ten goede komt. Het roept het vermoeden op dat ook hier de uitgangspunten van de onderzoeker vaak al te zeer bepalend zijn voor de uitkomst van het onderzoek.

In dit commentaar wordt de opvatting verdedigd dat het boek Rechters als een eenheid gecomponeerd is rondom het thema van het koningschap of meer algemeen: het leiderschap over Israël als volk van JHWH. De onmiskenbare spanningen en oneffenheden geven aan dat de auteur gebruik lijkt te hebben gemaakt van verschillende bronnen. Anders dan onderzoekers zoals Walter Groß wordt er niet gerekend met een aantal redactionele lagen, maar met de activiteit van één auteur. De binnen het gehele boek waarneembare eigen stijl laat zien dat deze weliswaar verschillende bronnen heeft gebruikt, maar dat hij deze verwerkt heeft tot een goed samenhangend geheel.

De plaats binnen de canon

Van groot belang voor het juiste verstaan van het boek en zijn ontstaan is de verhouding tot de omliggende boeken binnen de Hebreeuwse Bijbel. Het is duidelijk geschreven als een vervolg op

het boek Jozua. Niet voor niets begint het op dezelfde manier: met een verwijzing naar de dood van de grote voorganger Mozes, respectievelijk Jozua, en met de vraag wie hem moet opvolgen en hoe dat zal gebeuren. Het hele eerste hoofdstuk is vervolgens een recapitulatie van het voorafgaande boek. Aan de andere kant is het boek Rechters in zekere zin ook een inleiding op de volgende boeken. Uit heel veel details is af te leiden dat de auteur bekend was met de verhalen over Samuël en de latere koningen van Juda en Israël. Eerder werd al gewezen op de manier waarop in de hoofdstukken 17 en 18 wordt verwezen naar de afgoderij van Jerobeam en in hoofdstuk 19 naar Saul en David. Men kan daaraan nog toevoegen dat de opmerking in 13:5 dat Simson ‘een begin zal maken’ met de bevrijding van Filistijnen verwijst naar degene die dat werk zal voltooien: David. Zo verwijst het bittere lot van Simson, wiens ogen worden uitgestoken en die wordt geboeid in koperen ketenen (16:21), naar wat Zedekia door de Babyloniërs wordt aangedaan (2 Kon. 25:17). Gideon doet denken aan Jerobeam door de plaatsen genoemd in hun verhaal, Sichem en Penuël (8:8, 31; 1 Kon. 12:25), en door hun afgoderij. De oneervolle dood van Abimelech (9:54) doet denken aan het levenseinde van koning Saul (1 Sam. 31:3-4). Het verhaal over Jeftha die zijn dochter doodt (11:39) heeft een parallel in het verhaal over Saul die van plan is om hetzelfde te doen met zijn zoon (1 Sam. 14:44). Heel sterk is ook de overeenkomst tussen Debora en Samuël: beiden zijn zij profet en worden zij geassocieerd met de plaatsen Rama en Betel (4:4-5; 1 Sam. 3:20; 7:15-17). Waarschijnlijk is het evenmin toeval dat waar Debora als eerste profetes wordt genoemd in het boek Rechters er ook een vrouwelijke profet als laatste wordt genoemd in het boek Koningen, namelijk Chulda (2 Kon. 22:14). Zo lijkt de auteur van het boek Rechters dus toe te werken naar de boeken Samuël en Koningen en daarbij in zekere zin ook een leeswijzer te bieden met aandacht voor de vraag hoe men een goede leidsman/koning zal kunnen zijn.

Een extra argument voor deze bijzondere verhouding tussen de boeken Rechters en Samuël-Koningen kan men ontleen aan de

hierboven al genoemde terugblik in 1 Samuël 12:9-11. Die geeft een ander beeld van de periode van de rechters dan het boek Rechters zelf. Blijkbaar waren er verschillende tradities over die tijd en hebben we in het boek Rechters te maken met een andere, latere versie dan waarnaar verwezen wordt in het boek Samuël.

Dit alles leidt tot de conclusie dat het boek Rechters lijkt te zijn geschreven om de boeken Jozua en Samuël te verbinden. Het motief daarvoor zou dan geweest kunnen zijn dat de schrijver een volledig overzicht over de geschiedenis van Israël wilde geven en daarbij verder wilde gaan dan de auteur van de boeken Kronieken, die zich wat betreft de periode voorafgaand aan de koningstijd beperkte tot geslachtsregisters. Dit motief geeft ook een aanwijzing voor een mogelijke datering. Het lijkt namelijk sterk op wat er in de Hellenistische tijd gebeurde in omliggende landen. In zijn boek over de schrijfcultuur in het oude Nabije Oosten wijst Karel van der Toorn op het feit dat de Hellenisering van het oude Nabije Oosten sinds Alexander de Grote de wens opriep om de lokale geschiedenis vast te leggen. Men ziet dat met name bij Manetho die de Egyptische geschiedenis beschreef en bij Berossos die datzelfde deed voor Babylon. Het is goed denkbaar dat de schrijver van het boek Rechters in diezelfde periode aan het begin van de derde eeuw voor het begin van onze jaartelling leefde en dat zijn werk onderdeel was van een vergelijkbaar streven om tot een alomvattend historisch werk over Israël te komen. Deze achtergrond biedt ook een verklaring voor het feit dat er opmerkelijk veel – meer dan in enig ander boek uit de Hebreeuwse Bijbel – parallellen te vinden zijn met de klassieke Griekse literatuur. In het vervolg zullen er parallellen worden gesignaleerd bij het afsnijden van duimen en tenen van Adonibezeq (1:6-7), de zich herhalende geschiedenis van Israëls afvalligheid (2:11-22), een aantal opmerkelijke details in het lied van Debora en Barak (5), Gideons leger van driehonderd man (7:6), de fabel van Jotam (9:8-15), Jeftha die zijn dochter offert (11:30-40), Simson met zijn bovenmenselijke kracht en zijn raadsel (13-16), de verhuizing van de Daniëten (18) en de roof van de meisjes van Silo (21:20-23).